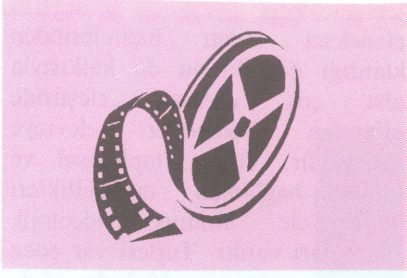

POPÜLER SİNEMA ve TÜRLER

Prof.Dr.Nilgün ABİSEL

A.Ü. İletişim Fak.
Rd-TV ve Sinema Böl. Başk.

Popüler filmler, kapitalizmin kurallarına göre yapılan sinema endüstrisinin, yepyeni bir teknolojiyi kullanan kültür endüstrisinin ilk gerçek ürünleridir. Bu sistem, ilk günlerden itibaren film türlerini de devreye sokarak gangster, western, hatta bilim kurgu bile olsa sıradan yaşanan, yaşanabilecek olan gündelik konularla bağlantılarını kurmuş ve çok kısa bir süre içinde milyonlarca sıradan insan tarafından benimsenmiştir. Sinema seyircisinin popüler filmlerle ilişkisi, daha çok duygusal katılım düzeyinde kurulmaktadır. Öfke, sevinç, hüznün ve korku, film seyredirken hissedilip dışa vurulan duyguların bir kısmıdır. Sinema duygusal katılımı öteki popüler kültür biçimlerine göre çok daha yetkin ve yoğun olarak yaratır. Sinemayı başka türlü değil de bildiğimiz sinema yapan tarihsel ve toplumsal koşullar, seyircinin sinemayla kurduğu ilişkiyi de belirlemiştir. Öte yandan filmlerin kurmaca anlatılar haline gelmesi binlerce yıllık sürecin devamı, mitler fantazilerdir, düşler, ütopyalar yaratma gereksiniminin sonucudur. Sinema bu gereksinimi yirminci yüzyıla yakışır biçimde karşılamış ve teknolojiye dayalı kültür endüstrisinin ilk örneği olarak kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Popüler kültür ürünlerinin temelde uyaşımlara dayanan yinelemeli doğası, kendini en iyi biçimde filmler aracılığıyla ortaya koymaktadır. Dolayısıyla uyaşımları bilmekten gelen rahatlıkla, farklılıkların bilinmezliğinin yarattığı heyecan arasındaki gerilim, popüler filmleri izleme-

nin verdiği hazzın en önemli nedenidir. Duygusal katılım sonrasında ortaya çıkan -Aristoteles'in katartıs dediği- rahatlatma, adeta modern dünyanın "zevk iksiri" olmuştur. Duygusal katılım, entelektüel süreçlerin gereğinden fazla zorlanmasıyla sekteye uğrayabilir, bu nedenle popüler filmlerin "bilinenleri" ya da uyaşımları önem kazanır. Popüler filmler, büyük ölçüde klasik bir yol göstericisi ilkeden yararlanırlar: "Güneşin altında yeni bir şey yok". O zaman hakikati bulmanın yolu, zamanın sınavını geçmiş olan taklitte yatar. Ancak duygusal gereksinimler değişkendir ve seyirci duygulanımlarını her zaman aynı biçimsel kalıplar içinde yaşamak yerine, bunları farklılıkların sürprizleriyle bitştirmeyi yeğlemektedir. Böylece türler ortaya çıkar. Yaşama daha yakın ve gerçekçi olmanın, biricikliğinin, yeniliğin peşindeki öteki kurmaca filmlerin tersine tür filmi, kendinden önceki benzerleriyle uyumun ve biçimsel meselelerde farklılığın peşindedir. Tematik olarak ortak niteliklere sahip görünseler ve böyle olsalar bile, farklı film türleri farklı duygulanımlar yaratır.

Popüler kültür endüstrisi her türlü toplumsal ve kültürel oluşumla canlı bir etkileşim süreci içinde var olduğundan, dalgalanmalara karşı da çok duyarlıdır.

Önemli olan nokta, türün, öteki türlerden hangi özellikleri aktardığına, bunları yeni biçimler haline nasıl getirdiğine, kendini nasıl farklılaştırdığına bakılarak belirlenmesidir. Seyirci bir aile melodramına ya da westernne, eğer parodi değilse -biraz korkup ürpermek isteyen bir müzikali tercih etmeyeceği gibi- gülmek için gitmez. Ailenin toplumsal rolünü ele

alsalar bile korku filmiyle salon güldürüsü; kadının kamusal alanda erkek için yarattığı "tehlikeyi" anlatsalar bile bilim kurmacayla film noir arasında fark vardır. Aynı şekilde, aynı türün aynı meseleyi işleyen iki örneği arasında da biçimsel ve duygusal düzeyde farklılıklar söz konusudur. Tür sinemasında taklit ve yinelemeyi söz etmek kopya etmek anlamına gelmediği gibi; yaklaşım tarzına, tavra ilişkin kurallar da klişe demek değildir. Pek çok sinema yazarının belirttiği gibi, film türlerini sabit formüller listesi olarak görmek ciddi bir yanıltır. Türler, seyirciyle izleme sırasındaki ilişkiyi de kapsayan değişken süreçlerdir. Popüler kültür endüstrisi her türlü toplumsal ve kültürel oluşumla canlı bir etkileşim süreci içinde var olduğundan, dalgalanmalara karşı da çok duyarlıdır. Marxist edebiyat kuramcılarının Georg Lukacs tür incelemelerini tarihi ve toplumsal koşulların çerçevesine oturtuyor, türlerde zaman içinde görülen farklılaşmayı da yine toplumsal koşullarda ortaya çıkan değişimlere bağlıyor. Bir türün niteliğinin o dönemin temel toplumsal ve tarihi özelliklerini ifade konusundaki kapasitesince belirlendiğini öne süren Lukacs, farklı tarihsel gelişim aşamalarında farklı türlerin doğduğunu söylüyor. Bu durum, popüler sinemanın yıldızcılıkla birlikte en etkin aracı olan film türlerinin uyaşımlarında zaman içinde ortaya çıkan değişimi, bazı türlerin neredeyse yok oluşunu, bazılarının tümüyle farklılaşarak yeni biçimler almasını, bazılarının ise zenginleşip alttürlerini yaratarak varlığını sürdürmesi söz konusudur. Sinemanın, onu, öteki sanatlardan ayıran pek çok niteliği vardır. Ancak, popüler film üretimi alanında egemen olan kolektif çalışma tarzı

ve sinema endüstrisinin örgütleniş biçimi bunların en önemlisidir. Film türlerinin bu denli etkin ve gelişkin araçlar haline gelmeleri de popüler sinemanın kendine özgü yapılanışının sonucudur. Nitekim, son yirmi yılda sinemanın eski popülerliğini televizyona kaptırdığının kesinleşmesi ve seyirci sayısının azalması, sinema endüstrilerinin yapılanma tarzlarında değişiklik yaratmış; stüdyo sistemi çökmüş ve ona bağlı olarak işleyen yıldız sistemi büyük ölçüde önemini yitirip birkaç ismin etrafında varlığını sürdürür hale gelmiştir. Aynı şey türler için de söz konusudur ve bu yüzden son yıllarda gözlenen eğilim, tek bir türün uyuşmaları içinde kalmak yerine, birden çok türün özelliklerini içeren popüler filmler yapmaktadır. Değişik türlerin uyuşmalarının belirli tarzlarda bir arada kullanılmasının kendi, bir uyuşum haline gelmektedir. Bu, her ne kadar "post-modern"likle açıklanmaya çalışılsa da, aslında Amerikan sinema endüstrisinden kaynaklanan ve daha ekonomik davranma politikasını ortaya koyan bir eğilimdir. Pek çok türe aynı anda gönderme yapıp her yaş ve kesimden seyirciye aynı anda seslenmeye çalışmak; önce parçalanmış, sonra da sayısal olarak azalan sinema seyircisini yeniden homojenleştirmeye yönelik bir çabadır. Ayrıca sinema, çok uzun bir zamandan beri, özbilince sahip, kendine dönük kültürel bir biçim olarak dikkat çekmektedir. Daha ilk günlerden başlayarak, sinemanın doğasına, endüstrisine, işleyişine, yıldızlarına ilişkin pek çok film yapılmış; pek çok filmde geleneklere, ustalara göndermelere yer verilmiş; her türün uyuşmaları özellikle parodiler aracılığıyla defalarca gündeme gelmiştir. Dolayısıyla, kendine dönüklük geleneği, son yılların popüler filmlerinde yukarı da açıklanan niteliğin ortaya çıkmasında rol oynamıştır denebilir. Ne olursa olsun, türlerin ve alttürlerin, dönemsel film gruplarının uyuşmaları bilinmeden, hangi filmde hangi türlere

göndermeler yapıldığı ve bunların kendine özgü hangi niteliklerinden yararlanıldığını belirlemek mümkün değildir. Tür sistemi eski gücünü yitirmiş olsa bile, sinemanın kendinin ve ürünlerinin alacağı yeni biçimler ya da bunların kültürel yaşam içindeki yerleri üzerine düşünürken, film türleri, pek çok ipucu verebilecek, incelenmesi gereken konuların başında gelmektedir.

Film türlerinin araştırılması, sanata, sanat yapının niteliklerine, yaratıcılığa, sanatın endüstri ve ticaretle ilişkisine değin tartışmaların esas noktalarını da ortaya koymaktadır. Sinemanın seyirciye kitlesel düzeyde ulaşma başarısı ise, popüler kültüre yönelik çalışmalarda tür filmlerinin önemli yer tutmasına neden olmuştur. Ancak burada belirleyici olan nokta, tür incelemelerinin temeline, tüm ülkelerin sinemalarının büyük ölçüde etkilemiş olan Hollywood'un yerleştirilmesidir. Hollywood filmlerinin, siyasal ve kültürel sınırları aşan popülerliği bu durumu büyük ölçüde haklılaştırmaktadır. Hollywood filmlerinin dünya seyircisinden büyük ilgi görmesi, öteki ülkelerde de bunların benzerlerinin yapılmasına yol açmıştır. Sinema endüstrisini özel girişim ve kar temeline dayalı olarak inşa etmiş tüm ülkelerde, tür filmleri kaçınılmaz olarak ortaya çıktığından, yerli film türlerinin oluşumunda Amerikan sinemasının belirleyiciliği, incelenmesi gereken bir konudur. Türkiye'nin kültürel yaşantısında uzun bir süre önemli yer tutmuş olan popüler sinemanın ve ürettiği filmlerin, eleştirel bir yöntemle değerlendirilmesi halinde bu ilişkinin gözden kaçırılması zorunludur. Bu noktada da, tür eleştirisi çok yararlı bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Türlerden biri olan western, doğrudan Hollywood'a özgüdür ve uzun bir süreden beri popülerliğini yitirmiştir. Eski popülerliğinden çok şey kaybetmiş bir başka tür ise müzikaldir. Müzikaller, tüm ülkelerin sinemaları tarafından yapılmakta olan ve yerel kültür tarafından belki de en fazla belirlenen filmlerdir. Korku sineması ise belirli dönemlerde dalgalanmalar göstermekle birlikte, seyircinin ilgisini hiçbir zaman yitirmeyen tek film türüdür. Bu açıdan da oldukça geniş ve zengin bir alan içinde hareket edebilmektedir. Ayrıca, yakın yılların sınıflandırmada güçlük yaratan bazı popüler filmlerinde, korku sinemasının uyuşmalarının önemli bir rol oynadığı da görülmektedir.

Film çalışmalarının akademik dünyaya yeni giren bir alan olması üzerinde uzlaşılmış sistematik araştırma modellerinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Ancak

bazı karşı çıkışlara rağmen, filmlerin anlatsal açıdan ele alınmaları yaklaşımları geçerlidir. Dolayısıyla incelemelerde, popüler filmlerin geleneksel anlatı biçimlerinden aktardığı özelliklerin de katkısıyla daha çok yazınsal eleştiride kullanılan yöntemler devreye girmektedir. Türler, toplumsal ve kültürel bağlamda, tarihsellikleri içinde ele alınmış, ideolojik bağlantıları vardır. Türleri var eden filmlerin sayısı on binlerle ifade edilebilir ve tür eleştirisinin en büyük sorunu tüm örneklerin değerlendirilememesidir. Bu durum, örnek seçiminde kıstasların farklılaşmasına ve zaman zaman keyfiliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Film türü de farklı başlıklar altında bile olsa, temel olarak benzer biçimde incelenmelidir. Önce türün nerelerden beslendiği, toplumsal yaşamla ve insanla ilişkisi kısacası kendine özgü dayanakları üzerinde durulmalı ve sinema literatüründeki serüveni izlenmeli o türe ilişkin değerlendirmelere yer verilmelidir. Daha sonra, türün sinema tarihi içinde geçirdiği evrim aktarılmakta, tarihsel ve toplumsal koşullardaki değişimlerle bağlantısı kurulmaya çalışılmalıdır. Öğelerin açıklanmasına, türün tematik özellikleri, öykü yapısı ve olay örgüsünden başlanmış; sırasıyla, türün çevreyi, karakterleri nasıl inşa ettiği, türe özgü imgelemin nitelikleri üzerinde durulmalı. Popüler sinemayı anlamak için ortaya koyduğumuz sistemi geliştirip, popüler sinema üzerindeki düşünceler ve kavramları anlama bakımından önsöz biçimindeki yazımızın yararlı olacağı inancındayız.

